

O NEKATERIH TIPIH REALISTIČNEGA ROMANA V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI SEDEMDESETIH LET NAŠEGA STOLETJA

Kritika je povojno obdobje v razvoju jugoslovanskih književnosti označila kot »čas romana«.

V sodobni slovenski književnosti zavzema roman med pripovednoproznimi vrstami resnično eno od vodilnih mest. Aktualizacija romana je po eni strani povezana z okrepitvijo realizma v 70-ih letih, razen tega pa so prav v romanu zaradi njegove načelne večplastnosti in problemskosti našli svoj najbolj poln odsev poleg važnih vprašanj sodobnosti tudi tisti zgodovinski dogodki v življenju slovenskega naroda, ki so v temeljih spremenili njegovo usodo; v romanu je našla svojo globljo osmiselitev tudi preteklost slovenskega naroda.

Razvoj slovenskega realističnega romana 70-ih let po svoje potrjuje besede M. M. Bahtina, ki pravi, da je roman »vrsta, ki večno išče, večno raziskuje samo sebe in znova ocenjuje vse svoje oblike. Samo taka je tudi lahko vrsta, ki se oblikuje v neposrednem stiku z nastajajočo stvarnostjo«. ¹ Notranja zgradba romana v sodobni slovenski književnosti postaja vse bolj gibljiva, večja se dinamičnost njegovih oblik, obnavlja in pestri se vrstni sistem kot celota. Različni načini »prepletanja« poetičnih elementov porajajo nove izvirne romanescne oblike, ki so sposobne sprejeti vase zapleteno vsebino sodobnosti.

Vrstna klasifikacija je eno od najtežjih vprašanj v teoriji romana. Klasifikacija lahko poteka na različnih ravneh. Tako lahko na tipologijo vrste gledamo v skladu z oblikovnimi (tip pripovedovanja, kompozicije ipd.) ali vsebinskimi (značaj konflikta, problematike, glavna ideja, okrog katere se razvršča življenjsko gradivo v delu itn.) načeli (vsekakor pa mora vztrajati pri dialektični enotnosti oblike in vsebine).

Roman nima vrstnega kánona. Je dovolj gibljiv, z lahkoto sprejema vase, nekako vsrkava posamezne prvine drugih vrst, pogosto se podirajo tradicionalni okviri njegove umetniško-literarne specifičnosti. Posledica tega so najrazličnejši tipi romana (roman-esej, baladni roman, roman-alegorija itn.) in tako se nakazuje še ena možnost klasificiranja te vrste.

Do sedaj še nimamo univerzalne, lahko bi rekli »navzkrižne« klasifikacije, ki bi razčlenjevala roman na vseh njegovih ravneh hkrati. Zato tedaj, ko hočemo izbrati neki njen tip, temelječ na posplošeni predstavi o »vrstah« ali »tipih«, tj. na možnosti, da bi enote, ki so v svoji konkretni pojavnosti različne, združevali po bistvenih skupnih potezah, pri takem izbiranju torej raziskovalcu iz vidnega polja nehote uide veliko književno-umetnostnih besedil. Zato pri našem pregledovanju pestrosti slovenskega realističnega romana 70-ih let, da bi dobili polnejšo podobo, uporabljamo hkrati kar nekaj tipov klasificiranja vrste, čeprav temeljijo na različnih načelih.

Slovenskega romana 70-ih let v nobenem primeru ni mogoče primerjati z romanom prejšnjega obdobja, ker razvija prejšnje in odkriva nove principe umetnostnega osvajanja resničnosti. V 70-ih letih je ob nadaljnjem obstajanju tako imenovanega tradicionalnega romana opaziti pomembno obogatitev vrstnega sistema kot celote.

Bistveno preobrazbo doživljajo take vrstne oblike, znane slovenski književnosti iz pretekle dobe, kot so družinski roman, moralistični roman, psihološki roman. To je povezano zlasti s tem, da se v povojnem slovenskem realističnem romanu kot eden od pomembnih zgodbotvornih dejavnikov pojavlja oblikovanje nove družbene zavesti.

V tem času iz slovenske književnosti dokončno izgine kolektivni roman, katerega glavni predmet upodabljanja je bila množica. V 70-ih letih so slovenski pisatelji praviloma usmerjeni k takšnemu tipu romana, ki največ pozornosti posveča posamezniku. V tem obdobju bi torej lahko govorili o prevladi romana z osebnostno strukturo, o okrepljeni »sredotežni« tendenci v romanu. V središču pripovedovanja je v takem delu pogosto en junak, skozi njegovo prizmo zaznavanja se gradi zapletena podoba resničnosti. Oseba zavest postaja glavna tvorna prvina v izgradnji dela. Takšna struktura omogoča pripovedovalcu, da določene pokaže svoje vezi z opisovanimi dogodki, spodbuja ga, da naj bo bolj odkrit, da naj se do kraja zaupa bralcu.

V slovenskem romanu obravnavanega obdobja pripoved pogosto poteka v prvi osebi; to pomeni, da gre za roman – »Ich«, za roman – izpoved. Oblika romana – izpovedi dovoljuje, po eni strani, da se glavni poudarek premakne v sfero individualne psihologije, kar daje možnosti za nadrobnejše razčlenjevanje nravnstvenih iskanj junaka, po drugi strani pa pomaga odkriti subtilnejšo globinsko povezanost človeka in zgodovine. Tako je torej presežena neka »komornost«, ki je bila nekoč lastna izpovedni maniri pripovedovanja.

K takemu tipu romanov lahko štejemo *Nioba* (1977) K. Grabeljška, *Grnado* (1974) in *Golobnjak* (1972) B. Zupančiča, *Labirint* (1977) N. Matičič, do neke mere tudi *Menuet za kitaro na petindvajset strelav* (1975) V. Zupana. Vsa ta dela so grajena na prekinjanem opisovanju usod junakov. Značilno je zanje svobodno razpolaganje s časom, svobodna asociativna kompozicija. Posamezne, na prvi pogled med seboj nepovezane epizode iz življenja junakov se, če pozorno sledimo pripovedovalčevemu miselnemu toku, povežejo v enotno, logično zaključeno celoto. Poudarjeno subjektivno načelo romanov tega tipa je v nekaterih primerih preseženo s tem, da stališča glavnega junaka dopolnjujejo še pogledi drugih oseb na iste dogodke, včasih pa tudi gledanje samega avtorja (*Menuet... , Nioba*).

Za izpovedni tip romana je značilno lirično pripovedovanje z njegovo neposrednostjo in takojšnjostjo. Tu se poraja zapletena mnogoplastna podoba cele reke doživetij. Junakov miselni tok prožijo konflikti z ljudmi ali različni dogodki, v katerih je sam deležen ali pa jim je priča, prav tako pa tudi spomini na preteklost. Sam lik glavnega junaka se v času v glavnem ne razvija, se pa odkrivajo nove in nove plasti njegovega značaja. Treba pa je pripomniti, da lirsko načelo ni nikakršna ovira za to, da ti romani ne bi na široko zajemali epsko vsebino. Lirska, izpovedna oblika na svoj poseben način izpolnjuje mnoge funkcije epskega žanra.

Tako na primer v romanu *Nioba* K. Grabeljšek prikáže svojevrsten prelom družbeno-zgodovinske problematike skozi prizmo individualne zavesti glavne junakinje. V usodi kmetice Anice Knezove se kaže zgodovinska drama slovenskega naroda v zadnji vojni, nenavadno konkretno je podana tragična kolizija: materinstvo in vojna. Izpovedna oblika pripovedovanja dovoljuje, da pogledamo junakinji romana v najbolj skrivne koticke njenega srca, čeprav si je pisatelj njen lik zamislil tudi kot široko posplošitev, kar nam daje slutiti že naslov romana, ki se ne glasi po naključju *Nioba*.

Podobna struktura je značilna tudi za Zupančičevo *Grnado*, kjer pripoved sloni na dnevniških zapiskih glavnega junaka Martina Dobrote. V njegovi usodi vidimo težko življenjsko pot generacije, ki je na svojih plečih nosila vse breme partizanskega bojevanja, generacije, ki ji je bilo usojeno, da bo morala sodelovati pri izgradnji novega življenja, samostojno reševati mnoga težka vprašanja, ki se bodo ob tem porajala, včasih doživljati tudi razočaranja, neomajna vera v revolucionarne ideale, skovane med narodnoosvobodilnim bojem, pa ji bo dajala moč, da bo ta razočaranja lahko premagovala. Ves ta splet vprašanj se nam razkriva v *Grmadi*, ko se postopoma razgrinja pred nami junakov notranji svet in njegovo razmišljanje o življenju.

Podčrtati velja, da se v romanu z osebnostno strukturo, kjer je glavni poudarek na karakteristiki psihološkega stanja glavnega junaka, v precejšnji meri zmanjša vloga drugih oseb. Včasih postanejo čisto epizodične, kot to lahko vidimo v *Grmadi*, so pa vseeno pomembne, ker služijo kot nekakšne oporne točke, na katerih se gradi podoba glavnega junaka, pomagajo senčiti to ali ono potezo njegovega značaja, ostreje osvetliti kakšno posebno vprašanje v delu.

Med romani z osebnostno strukturo lahko izdvojimo poseben tip – roman »ugotavljanja končnih rezultatov«. Ostrino konfliktov, ki smo jim priča v takih delih, še podkrepljuje dejstvo, da se mnoge težke situacije, v katerih se znajdejo junaki, pojavljajo v popolnoma vsakdanjem, na videz povsem mirnem toku življenja.

V romanu te vrste je posebej naglašena нравstvena problematika, ker gre tu za notranjo vrednost človeka, za njegovo zmožnost obvladovanja težav, ki se z njimi v vsakdanjem življenju neizogibno srečujemo. Razen tega v slovenski književnosti v romanu obravnavanega tipa nastopa še en pomemben aspekt, povezan s kršenjem načel, kakršna bi morala uravnavati odnose med ljudmi v socialistični združbi. Posledica teh kršitev je deformacija človeških značajev. Pisatelji razgaljajo to duhovno praznino, ki izvira iz zgolj površinskega prisvajanja naprednih idealov človeštva; ti ideali se tedaj sprevračajo v nekaj čisto vnanjega, kar prav v ničemer ne opredeljuje moralnega bistva oseb. Nakazana je družbena nevarnost takšne duhovne praznine, ki vodi v razcvet malomeščanstva in individualistične psihologije, v brezbriznost. Posebej je podčrtano, da bi osebni in družbeni interesi morali biti nedeljivi.

K temu tipu v slovenski književnosti lahko prištevamo I. Zormanova *Vonj po jeseni* (1978) in B. Zupančiča *Golobnjak*. Nekakšnemu dokončnemu obračunu pa smo priča v knjigi *Bolečina* (1972) K. Grabeljška, katere junak, bivši partizan Korenčan, naleti na težave v življenju, tedaj pa se izkaže, da se jim ni sposoben postaviti po robu. Junak ne zdrži preizkušnje, izneveri se svojemu prejšnjemu prepričanju in zdrsne na raven navadnega malomeščana. Ko se mu življenjske niti do kraja zapletejo, se odloči za samomor. In ravno tu se roman začne – pri koncu. Vsi biografski dogodki se reproducirajo v zapletenem asociativnem toku junakovih misli. Za roman je značilno svobodno ravnanje s časom, nenehno se prepletajo dogodki iz preteklosti z onimi iz sedanjosti. Tu kot da ni časovne dimenzije. Vse življenje se reproducira kot celota, kot da se je zgostilo v en sam trenutek, dejanje poteka izjemno silovito. Pripoved odlikuje skrajna napetost. Pisatelj dobesedno razgali vzroke Korenčanovega poraza in mu izreče dokončno obsodbo.

V Korenčanovem značaju lahko najdemo neko tipološko podobnost z junakom romana J. Kavaljca *Plešči jastreb* Mihailom Topornim. Toporni je prav tako kot Korenčan padel na izpitu, na katerem naj bi se pokazalo, ali je vreden imena »človek

nove družbe«. Pri obeh je konec določen že vnaprej. Umik iz življenja pri junakih teh del učinkuje kot logičen zaključek njihovih značajev.

Treba je povedati, da je v romanih »zaključnega računa« posebej naglašena spetost moralno-etičnih norm junaka z njegovo družbeno določenostjo.

Med tipi romana, katerega glavni motivotvorni dejavnik je individualna zavest, predstavlja posebno zanimivost roman, kjer je dogajanje posredovano skozi otroško perspektivo osmišljanja resničnosti. V to vrsto romanov sodijo v slovenski književnosti dela V. Kavčiča *Obleganje neba* (1979), M. Rožanca *Ljubezen* (1979), do neke mere tudi B. Zupančiča *Plat zvona* (1970).

Tu lahko potegnemo posamezne tipološke paralele z deli iz književnosti drugih socialističnih dežel. Otroško sprejemanje sveta je na veliko prisotno v povesti Č. Ajtmatova *Beli parnik*, v romanu češkega pisatelja L. Fuksa *Melodija za temno struno* in v drugih.

V romanu M. Rožanca *Ljubezen* so dogodki vojnih let osvetljeni prav iz zornega kota otroka. Ta okoliščina dovoljuje avtorju, da se odmakne od navadnega objektivnega pogleda na ljudi in njihovo ravnanje. Pri tem mnogi negativni pojavi resničnosti ostreje izstopijo, bralec jih občuti bolj živo. Ostrina in naivnost otroškega videnja v romanu *Ljubezen* do kraja razgaljata protihumano bistvo vojne.

Seveda uporaba »otroške perspektive« ne pomeni nekaj novega in neznanega v književnosti. Klasične primere tega prijemamo najdemo v nekaterih delih A. Čehova in L. Tolstoja, v novejši slovenski prozi pa zlasti pri P. Zidarju in D. Jovanoviču.

Dejanje romana *Ljubezen* se odvija med vojno v ljubljanskem delavskem predmestju. Pripoved poteka v prvi osebi, kot da govori deček Marjan. Vsi sižejski motivi, vsi človeški značaji v romanu so posredovani skozi njegovo videnje. Deček zaznava vse, kar se godi okrog njega (okupacija Ljubljane, belogardistično znanje nad partizani, umori, policijske racije, diverzantske akcije ilegalcev ipd.), s popolno otroško neposrednostjo, s čutom, ki presega okvire normalnega družbenega in zgodovinskega zaznavanja dogodkov.

Osebna perspektiva že sama po sebi močno subjektivira pripoved, izključuje vse, kar se dogaja zunaj junakove zavesti, samoumevno se odpoveduje avtorju, ki bi »vse vedel«, mimo vsega tega pa jo omejuje še otroški način sprejemanja sveta. Otrok še ne vidi socialnih zakonitosti, po katerih se družba razvija, kaotično se kopičijo v njem razni vtisi, ki so zanj vsi enako pomembni. V otroški zavesti sploh, v zavesti junaka romana pa še posebej, dogodki ne ostanejo fiksirani v njihovem časovnem zaporedju. Pripoved se v romanu odvija po asociativnem načelu. Že samo členjenje besedila na poglavja narekujejo na prvi pogled samovoljno izbrane epizode, ki pa so seveda pomembne za junakovo občutenje sveta.

Pisatelj si prizadeva nadoknaditi vse, kar ostaja zunaj okvirov dečkovega sprejemanja sveta, s tem pa po eni strani slabi subjektivno tendenco romana, po drugi pa se izneverja tudi svoji umetniški zamisli, da naj bi bilo prikazano vse ravno skozi otrokove oči. V zvezi s tem v romanu lahko odkrijemo neke elemente, ki – vsaj po naši sodbi – nikakor ne ustrezajo otroški psihologiji. Junak kdaj razmišlja preveč »po odraslo«, razčlenjuje ta ali oni dogodek ali razmišlja o njem že kot človek z nekimi življenjskimi izkušnjami.

Ne glede na to, da nam otroško videnje sveta včasih posreduje zelo točno, skrajno ostro oceno človeških ravnanj, je zanj vendarle marsikaj zaprto, marsikaj mu ostane

nedostopno. Ljubezen do človeka kot človeka je za Marjana glavni argument, na osnovi katerega ne more sprejeti vojne. Življenjsko gradivo se v romanu organizira prav okrog te ideje, temu ustrezata tudi umetniška struktura besedila.

V slovenskem realističnem romanu 70-ih let se postavlja kot zelo pomembno vprašanje, ali je možno in kakšni so pogoji za to, da osebnost doseže duhovno samostojnost; rešitev tega vprašanja je pogosto povezana z vprašanjem, ali si je človek izbral pravo življenjsko pot; to zadnje se lepo kaže v »vzgojnem« romanu. Med dela tega tipa romana lahko uvrstimo roman B. Zupančiča *Noč in dan* (1977) in M. Malenšek *Sonce se je ustavilo* (1976); v vseh teh delih teče beseda o dogajanju med drugo svetovno vojno in socialno revolucijo. Vprašanje izbire predstavlja tu osnovo konflikta, to je glavni element, okrog katerega se razraste siže. Za »vzgojni« roman je nadvse pomemben prav čas formiranja junaka, oblikovanja njegovih nazorov, utrditev njegovega življenjskega položaja. Svet je v teh delih arena, v kateri se človek bori in preizkuša. Z najrazličnejšimi velikimi težavami se srečujeta na svoji življenjski poti Jošt Koder (*Noč in dan*) in Filip Tomažin (*Sonce se je ustavilo*), in junakoma se sprva večkrat ni lahko znajti v njih. Oblikovanje značajev teh junakov določujeta ideja vzgojnosti in ideja formiranja socialističnega svetovnega nazora. Okrog te ideje se razvršča življenjsko gradivo v romanih tega tipa. Junaki se na svoji poti srečujejo z množico človeških usod, znajdevajo se v neštevilnih kar se da različnih življenjskih položajih. V takem romanu nastopa praviloma kar precej veliko število stranskih oseb, ki v večji ali manjši meri vplivajo na glavnega junaka in na njegovo občutenje sveta, ta pa njihove poglede ali sprejema ali pa jih odklanja.

Pomembno funkcijo opravljajo v teh romanih dialogi, v katerih se junaki prepirajo s svojimi nasprotniki. Ti spori so kar se da objektivno posredovani, odkrivajo nam nravstveno jedro junakov, razkrivajo nam njihovo psiho, omogočajo nam, da sledimo počasnemu in zapletenemu procesu, v katerem se človek bliža cilju svojega bivanja, osmišljenju svojega mesta na svetu. Da bi še globlje prodrli v notranji svet svojega junaka in da bi razgrnil pred bralcem bistvo njegovega nravstvenega iskanja, vpelje Zupančič v umetniški vzorec pripovedi še dnevniške zapiske Jošta Kodra.

Naslanjanje na dokument ali pa stilno posnemanje dokumenta, katerega namen je močneje prepričati bralca, da je vse, kar se na straneh knjige dogaja, čista resnica, dobiva v slovenskem romanu 70-ih let precejšnje razsežnosti. V pripovedi dobiva vse večjo specifično težo gradivo, ki je zajeto iz življenja, pogostoma iz lastnih avtorjevih izkušenj, in ki torej ni izmišljeno. Junaki Malenškove in Zupančiča živijo v prelomni dobi. Rodili so se in rastejo v dobi, ko je napočil in se razvija nov socialistični čas, in zdi se, kot da so oni sami vsi prežeti s tem procesom. Tako Zupančič kot Malenškova prikazujeta svoje junake na širokem družbenozgodovinskem ozadju, merila oseb, ki stoje v središču del, so dovolj velika, v njihovih usodah je našla svoj odsev usoda cele generacije. Značilna za te romane je epska počasnost pripovednega toka, panoramnost v prikazovanju vojnih dogodkov (zlasti pri Malenškovi). Zaradi vsega tega smemo reči, da so ti romani blizu romana – epopeje, ki kaže »široko podobo življenja in boja... junakov v povezavi z zgodovinskimi premiki ter izpričuje voljo pisateljev do tega, da bi odkrili smisel zapleteni sodobni stvarnosti, da bi našli način, kako premagati konflikte«. ²

Povedati je treba, da se ta oblika – roman-epopeja v 70-ih letih v slovenski književnosti še dalje razvija. Dovolj bo, če omenimo taka dela tega vrstnega tipa, kot so trilogija M. Mihelič *Plamen ali dim* (1973) in roman M. Kranjca *Strici so mi povedali*

(1974). Vendar pa je znotraj samega tega tipa prišlo do premikov. »Premik pozornosti na osrednjega junaka je povzročil, da se je spremenil odnos do glavne prvine, na kateri je temeljila zgodba – do dogodka. Zunaj zgodovinskega dogajanja velikih dimenzij epski žanr ne more obstati. Kroniki dogodkov pa se v sodobnem romanu odmerja vse manj opazna vloga.«³ V prvi plan prihajajo konflikti moralnega značaja, pozornost pisateljev vse bolj pritegujejo psihološki aspekti problematike. Zgodovinsko dogajanje dobe prikazujejo pisatelji čedalje bolj tako, da se podoba dogodkov lomi v individualni zavesti. Če imamo vse to pred očmi, lahko govorimo o nastajanju tako imenovane »subjektivne epopeje«.

Osnovna problematika realističnega romana je povezana s spreminjanjem sveta v njegovih temeljih, s perspektivami družbenega razvoja. Občutek, da se je treba ozreti tudi nazaj in pregledati bogato narodovo zgodovinsko izkušnjo, je uresničen v romanu-epopeji M. Kranjca *Strici so mi povedali*.

Pol stoletja zgodovine slovenske vasi se nam tu razkriva skozi pripoved o usodi ene kmečke rodovine. Značilnost tega dela je poudarjen avtobiografski zven. Glavni junak romana je sam pisatelj, ki se spominja davnih dogodkov v življenju slovenskega kmečkega človeka, bodisi da jih je sam doživljal ali pa jih obnavlja po pripovedovanju svojih stricev, ki pa mu dodaja svoje tolmačenje.

Ko pisatelj nadrobno riše glavne zgodovinske dogodke dobe, zanj značilne socialne procese in razkriva njihovo bistvo, pravzaprav nekako odznotraj osvetljuje problematiko romana in pri tem osredotoča vso svojo pozornost na razkrivanje notranjega sveta oseb. Kranjec išče poti do tistih korenin duhovnega življenja naroda, ki se skrivajo globoko v ljudskem spominu. Prizadeva si poustvariti čistoto človekove nravi, ki izvira iz bližine živi naravi, iz spoštovanja do ljudskega izročila, iz globoke človeške modrosti. Za roman je značilen poudarjen lirizem. Delo je polno avtorjevih razmišljanj o življenju, o svoji lastni usodi in o usodi svojega naroda. To daje Kranjčevi knjigi svojevrsten filozofski nadih.

V povojni slovenski književnosti se je pri romanu vzporedno s teženjem k epičnosti in panoramski širini začela kazati tudi druga smer sprememb, ki je povezana s pojavom t. i. kompaktnih oblik.

Zanimivo obliko obnovljene romaneske vrste predstavlja roman baladnega tipa ali roman-balada. To je za književnosti jugoslovanskih narodov popolnoma nov pojav. Podoben tip romana najdemo že v književnostih na Češkoslovaškem, kjer se je v glavnem razvil že v 30-ih letih, v slovenski književnosti pa segajo začetki proze baladnega tipa v konec 40-ih let (zbirka novel K. Grabeljška *Balada o starem Korenu in njegovem sinu*, 1947). L. 1957 pa se pojavi prvi roman-balada, to je delo C. Kosmača *Balada o trobenti in oblaku*. Danes to nadarjeno, v estetskem pogledu izjemno uspešno delo sodi že v zakladnico sodobne slovenske literarne klasike.

Pojav romana-balade je v slovenski književnosti povezan predvsem s prizadevanjem pisateljev, da bi ustvarili posplošeni lik ljudskega junaka, ki je vzdržal v krvavem spopadu s fašizmom, in tako postavili svojevrsten lirski spomenik v prozi tistim ljudem, ki so žrtvovali svoja življenja za svobodo in neodvisnost domovine. Poleg tega pa so se bili takšni celoviti, v sebi zaključeni značaji, kot jih srečujemo v romanih tega tipa, sposobni odločno in čvrsto upirati težnji po »razdružbljenju« človeka, ki se je začela kazati v začetku 50-ih let in ki je povezana s sočasnim povečanim vplivom zahodnoevropskega modernizma na jugoslovansko umetnost.

Tip baladnega romana se v 70-ih letih še nadalje razvija. K delom te vrste lahko prištevamo romane L. Suhodolčana *Najdaljša noč* (1975), M. Lobnik *Mrtvi odred* (1976), nekatere značilnosti te vrste pa najdemo tudi v Grabeljškovi *Niobi*.

Baladni roman je kompaktni žanr, za katerega je značilna monumentalnost likov, ožarjenih z romantično pridvignjenostjo. Pokazale pa so se tudi take poteze, ki so bile od samega začetka značilne za balado, kot so tragična zgodba, izjemna ostrina konfliktov, poglobljeno psihologiziranje, ki se kaže v čustveni napetosti junakov in v njihovem doživljanju sploh. Balada je epska vrsta, značilni zanjo pa sta poudarjena zgodba in objektivnost pripovedi. V baladi »dejanja, vedenje in ravnanje junakov služijo kot sredstvo za izražanje idejne vsebine in za karakteriziranje oseb. Zgodba se razvije . . . na kratko, toda v celoti in preide vse razvojne stopnje«. ⁴ Morda so prav te vrstne lastnosti balade odigrale najpomembnejšo vlogo pri njenem zlitju z romanom. Mimo tega pa balada zaradi svoje »gibkosti«, ki je sploh značilna za mejne vrste, nudi za nastajanje različic več možnosti kot druge vrste in je tudi bolj dovzetna za sprejemanje novih kvalitiet. Ko se je zlila z romanom, ni prinesla s seboj le značilne oblikovanosti zgodbe, ampak tudi lastnosti večjih pripovednih oblik, kot so zgodovinske pesnitve in povesti ter legende, seveda le v takšni meri, ki je ustrezala umetniški strukturi romana. ⁵

V sodobni slovenski književnosti baladni roman obravnava skoraj izključno vojno tematiko. Močno poudarjeno je tu vprašanje o smislu življenja in smrti, vprašanje svobode in nujnosti, vprašanje moralne dolžnosti. Brezmejna ljubezen do svobode in domovine, stoična neuklonljivost v boju, sovraštvo do fašizma, vse to so značajske poteze junakov baladnega romana.

V *Mrtvem odredu* M. Lobnik pripoveduje o tragičnem in hkrati junaškem koncu partizanskega bataljona. Dogodki, ki so opisani v romanu, imajo čisto realno dokumentarno osnovo – zaradi izdaje je 8. jan. 1943 na Osankarici padel v boju ves partizanski bataljon. Lobnikova ustvari v romanu celo galerijo simbolnih likov. Posebej imenitna se zdi figura matere Trbiske, ki v tem smrtnem boju izgubi vse svoje bližnje in postane poslednja priča krvavega spopada. Po svoji umetniški moči in globini se ta lik približuje antičnim simbolnim likom (prim. podobno simboličnost lika Anice Knezove v romanu *Nioba*).

Zgoščen umetniški izraz, strnjena in dinamična pripoved, težnja k jedrnatosti in kratkosti vodijo v slovenski književnosti k vzniku takšne kompaktne strukture, kot je t. i. »kratki« roman, ki se je pojavil že v 60-ih letih, v naslednjih desetletjih pa je doživiljal svoj razvoj. Slovenski kratki roman je blizu poljskemu mikroromanu. Značilna zanj je slabo nakazana zgodba, asociativna montaža dogodkov, mozaična kompozicija. V takem tipu romana je na široko izrabljena metoda retrospekcije, ki pomaga razmakniti pripovedni okvir, introspekcija in notranji monolog. »Kratki« roman, kot se to vidi že iz same oznake, je skromen po obsegu, kar ni čisto nepomembna značilnost, seveda pa tu ne gre za količinsko zmanjšanje informacije, ampak za nov, do skrajnosti zgoščen način njenega posredovanja.

V slovenski književnosti 70-ih let se uvrščajo v ta tip romana dela A. Capudra *Mali cvet* (1977), B. Zupačiča *Potres* (1971), P. Zidarja *Legenda* (1974) idr. V kratkem romanu je v glavnem obravnavana problematika, ki je povezana s sodobnim življenjem.

Zunaj okvirov naše skromne razprave ostaja razmišljanje o novem zgodovinskem romanu, zanimivem vrstnem tipu sodobnega romana, ki se intenzivno razvija v

slovenski književnosti od srede 70-ih let. Po moji sodbi je vprašanje vrstne specifičnosti tovrstnih del tako zapleteno in obsežno, da zahteva posebno razpravo.

Vrstna pestrost slovenskega realističnega romana 70-ih let nam torej priča o njegovem intenzivnem razvoju, dokazuje pa tudi, da je realistična ustvarjalna metoda sposobna živeti in da se nenehno razvija. Notranja evolucija vrste pomaga razširjati in poglobljati problematiko, izpopolnjevati strukturo romana in bogatiti njegovo poetiko.

Prevedel *Jože Sever*
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Opombe

- ¹ M. M. Bahtin: *Voprosy literatury i estetiki*. M., 1975, s. 482.
- ² E. Z. Cybenko: »Hvala i slava« Jaroslava Ivaškeviča i roman-èpepeja v sovremennoj pol'skoj literature. – V knjigi: *Roman v sovremennyh literaturah južnyh i zapadnyh slavjan*. M., 1973, s. 69.
- ³ N. B. Jakovleva: *Preemstvennost' i obnovlenie èpičeskikh principov v sovremennom istoriko-revolucionnom romane*. – V knjigi: *Obščee i osobennoe v literaturah socialističeskikh stran Evropy*. M., 1977, s. 167.
- ⁴ N. I. Kravcov: *Slavjanskij fol'klor*. M., 1976, s. 193.
- ⁵ R. R. Kuznecova: *Roman 70-h godov v Čehoslovakii*. M., 1980, s. 137–180.

Summary

UDC 886.3.09-3»197«

ON SOME TYPES OF THE REALISTIC NOVEL IN SLOVENE LITERATURE IN THE 1970's

The novel represents one of the leading narrative and prose genres in contemporary Slovene literature. The actualization of the novel is on the one hand connected with the reaffirmation of Realism in the 1970's, while on the other hand the novel was, because of its essential problematic nature offering multiple layers of meaning, considered the best reflection not only of the significant contemporary issues, but also of those historical events from the life of the Slovene nation that had significantly changed the course of its destiny. Thus the novel became a deeper articulation of the Slovene past.

The variety of genres of the Slovene realistic novel of the 1970's therefore points to its intensive development, and at the same time proves that the realistic creative method is able to exist and develop also in the future. The internal evolution of the genre helps to spread and deepen the dealing with several issues, to enrich the structure and the poetics of the novel.